

انتشارات موجک

مسیحیت و یلت

همدانے
قاضی عبدالجبار

فخرالدین غراب

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

مسیحیت و

قاضی عبدالجبار همدانی

(ترجمه بخش مسیحیت از کتاب تثبیت دلائل النبوه)

ترجمه:

فخرالدین غراب

انتشارات موجک

سرشناسه: قاضی عبدالجبار بن احمد، ۳۵۹ - ۴۱۵ ق. Abd al-Jabbar ibn Ahmad al-Asadabadi
عنوان قرارداد: تثبیت دلایل النبوه. فارسی-عربی. برگزیده
عنوان و نام پدیدآور: مسیحیت و قاضی عبدالجبار همدانی: ترجمه بخش مسیحیت از کتاب تثبیت دلایل النبوه/ ترجمه
فخرالدین غراب.

مشخصات نشر: تهران: انتشارات موجک، ۱۳۹۶.

مشخصات ظاهری: ۱۶۷ ص.

شابک: ۵-۲۴-۸۷۹۹-۸۷۹۹-۶۰۰-۹۷۸، ۵۴۰۰۰۰ ریال

وضعیت فهرست نویسی: فیبا

یادداشت: کتاب حاضر ترجمه بخش مسیحیت از کتاب "تثبیت دلایل النبوه" نوشته عبدالکریم عثمان است.

موضوع: عیسی مسیح -- تفاسیر اسلامی -- متون قدیمی تا قرن ۱۴

موضوع: Jesus Christ -- Islamic interpretations -- Early works to 1800

موضوع: محمد (ص)، پیامبر اسلام، ۵۳ قبل از هجرت - ۱۱ق. -- سیاست و حکومت

موضوع: Muhammad, Prophet -- Politics and government

موضوع: اسلام و مسیحیت -- متون قدیمی تا قرن ۱۴

موضوع: Islam -- Relations -- Christianity -- Early works to 1800

موضوع: نبوت -- متون قدیمی تا قرن ۱۴

موضوع: Prophecy -- Early works to 1800

شناسه افزوده: غراب، فخرالدین، ۱۳۴۶ - مترجم

رده بندی کنگره: ۱۳۹۶ ۲۰۴۲۱ ت ۲ ق / ۳ / ۲۲۷ BP

رده بندی دیویی: ۲۹۷/۴۷۳

شماره کتابشناسی ملی: ۴۷۳۰۳۷۶

انتشارات موجک

تلگرام: ۰۹۰۱۷۶۷۲۵۰۲ کانال: telegram.me/mojak1

تلفن مرکز پخش: ۰۲۶۳۲۷۰۵۳۱۸ - ۰۲۶۳۲۷۲۱۸۱۹ - ۰۲۱۶۶۱۲۷۵۹۳ - ۰۲۱۶۶۴۲۹۷۳۳

ایمیل: mojakpublication@yahoo.com

سایت: www.mojak.ir

عنوان: مسیحیت و قاضی عبدالجبار همدانی

ترجمه: فخرالدین غراب

طراح جلد: سیده زهرا روشنایی

مشخصات ظاهری: ۱۶۷ صفحه، قطع وزیری

چاپ اول: بهار ۱۴۰۰، تیراژ: ۵۰۰ جلد

قیمت: ۵۴۰۰۰۰ ریال، شابک: ۵-۲۴-۸۷۹۹-۸۷۹۹-۶۰۰-۹۷۸

کلیه حقوق مادی و معنوی این اثر برای انتشارات موجک محفوظ است. هیچ شخص حقیقی و حقوقی حق چاپ و تکثیر این اثر را به هر شکل و صورت اعم از فتوکپی، چاپ کتاب و ... را ندارد. متخلفین به موجب بند ۵ ماده قانون حمایت از ناشرین تحت پیگرد قانونی قرار می گیرند.

فهرست مطالب

صفحه

عنوان

پیشگفتار ۱

فصل اول: شرح احوال و آثار قاضی عبدالجبار همدانی ۵

۱-۱ زندگی نامه قاضی عبدالجبار همدانی ۵

۲-۱ اخلاق قاضی ۸

۳-۱ اساتید وی ۹

۴-۱ روزگار و محیط قاضی عبدالجبار ۱۰

۵-۱ جایگاه و منزلت عبدالجبار همدانی ۱۲

۶-۱ شاگردان وی ۱۳

۷-۱ آثار و تألیفات قاضی عبدالجبار همدانی ۱۴

فصل دوم: معرفی کتاب تثبیت دلائل نبوه سیدنا محمد(ص) ۱۷

۱-۲ معرفی کتاب تثبیت دلائل النبوه ۱۷

۲-۲ روش شناسی کتاب تثبیت دلائل النبوه ۲۰

۱-۲-۲ بررسی و تحلیل تاریخ مسیحیت ۲۱

۲-۲-۲ نقد اصول اعتقادنامه ۲۳

۳-۲-۲ نقش شخصیت ها و اقدامات ایشان در نظر قاضی ۲۴

۴-۲-۲ ادبیات جدل و مباحثه ۲۵

۵-۲-۲ نگاه قاضی به سایر تعالیم و عقاید دین مسیحیت ۲۶

- ۶-۲-۲ نگاه قاضی به مسائل اقتصادی و اجتماعی مسیحیان ۲۸
- ۷-۲-۲ نقد اساطیر ۲۹
- ۸-۲-۲ دیدگاه قاضی درباره‌ی فلاسفه ۲۹
- ۹-۲-۲ نظر قاضی نسبت به تصوف و زهاد ۳۰
- ۱۰-۲-۲ دیدگاه قاضی درباره‌ی منجمان و ساحران ۳۰
- ۱۱-۲-۲ ماهیت معجزه و انتساب آن به غیر پیامبران ۳۰
- ۱۲-۲-۲ اثبات مسائل و روایات تاریخی نزد پیامبر و سایر مسلمانان ۳۱

فصل سوم: ترجمه‌ی متن ۳۵

فصل چهارم ۵۱

فصل پنجم ۶۳

تعلیقات مترجم ۱۴۳

منابع مترجم ۱۶۳

پیشگفتار

از مسائل مورد پژوهش دانشمندان علوم انسانی در حوزه‌ی مطالعه‌ی ادیان، بررسی مواجهه ادیان و مذاهب مختلف و عقاید مربوط به آنهاست و در راستای این تحقیقات هر یک نگاه و رویکرد و بالطبع برداشت‌های خاص متفاوتی داشتند.

یکی از این رویکردها که با هدف شناخت جوهر ادیان پدید آمده است بررسی اشتراکات و اختلافات عقاید و مذاهب است که در پرتو اندیشه‌ی گفتگوی فرهنگ او ادیان شکل گرفته است. هر چند متأسفانه در این تحلیل‌ها بیشتر به اختلافات پرداخته‌اند تا وجوه مشترک در این زمینه، مواجهه‌ی دو دین اسلام و مسیحیت از دیرباز برای متفکران اسلامی و مسیحی دارای اهمیت بود و هر دو گروه گام‌های بسیاری در مسیر بررسی آثار و تالیف کتبی در قالب ردیه، دلائل، احتجاج و... برداشته‌اند. کتاب حاضر ترجمه و تحلیل بخشی از کتاب تثبیت الدلائل النبوة اثر قاضی عبدالجبار همدانی است که در آن، به بررسی روایات مربوط به ادیان، مخصوصاً مسیحیان نسطوری در بین مسلمانان قرن چهارم پرداخته است. با این نگاه شاید بتوان این کتاب را منبعی جدید برای شناخت مسیحیان آن دوره شمرد بین معنی که شناختی از نوع مواجهه این دو دین از دیدگاه‌های مختلف ارائه می‌دهد تا نگرش تازه‌ای نسبت به سایر آثار گذشتگان پدید آید.

هدف از تالیف این کتاب بررسی بیشتر ماهیت تاریخی و مردم شناسی آن دوره است هر چند نباید مقصود اصلی مصنف کتاب را با توجه به عنوان اثر فراموش کنیم و آن اثبات نبوت پیامبر اسلام است که بطور خاص به مضمون رسالت پیامبر و جنبه‌ی آگاهی دادن آن از جهان غیب پا فشاری دارد و در نهایت پدیده‌ی معجزه را به عنوان فصل الخطاب کتاب تثبیت الدلائل النبوة معرفی می‌کند. آنچه در بخش مسیحیت از این کتاب برای دانشمندان عرصه‌ی دین شناسی قابل تأمل است دیدگاه مهم قاضی است مبنی بر اینکه مسیحیت زمانش، مسیحیت رومی است. و این، نشان از دیدگاه قاضی که نظریه پردازان مکتب اعتزال است نسبت به اینکه چه عوامل و عناصری دین مسیحیت را تغییر دادند؟ و روند این تغییر چگونه بوده است؟

علاوه بر این، نکته‌ی مهم در کتاب تثبیت دلائل النبوة مواجهه‌ی مستقیم قاضی با گروه‌های مسیحی و روحانیان آنهاست که از دلایل مهم تصنیف این کتاب بشمار می‌آید، به ویژه وقتی در آن دوران نفوذ مسیحیان به دربار حکومت اسلامی احساس می‌شود. بنابراین مهم است که آن را یک اثر مدافعه‌گرانه تلقی نماییم به گونه‌ای که گاهی قاضی را به اضطرار در قالب یک محقق میدانی نشان می‌دهد که به زبان مخالفان خود (سریانی) آشنایی دارد ضمن اینکه نباید اطلاعات شفاهی او را نادیده انگاشت. بدین ترتیب شاید بتوان اثر او را منبعی جدید برای تاریخ مسیحیت و روایات مربوط به ایشان در بین مسلمانان تلقی نمود.

در همین زمینه نباید تحقیقات و مطالعاتی که اندیشمندان اسلامی و شرق شناسان درباره‌ی این اثر انجام داده‌اند، نادیده گرفت. جبرئیل سعیدرینولدز^۱ از کسانی است که رساله‌ی دکتری خود را براساس تحلیل این کتاب بنا نمود و از آنجا که به نظر می‌رسد بخش مسیحیت بعنوان شاه بیت کتاب در زمینه مواجهه‌ی ادیان است، لذا بیشترین توجه‌اش به این بخش بوده است، وی آراء پینس^۲ و استرن^۳ را درباره‌ی محتوای کتاب جمع‌آوری نموده و دیدگاه جدید خود را هر چند مخالف آنها بیان داشته است، هدف اصلی وی تبیین نظریه قاضی یعنی تغییر مسیحیت اسلامی به مسیحیت رومی است که در آن تحقیقی جامع درباره‌ی نگاه نقادانه و تاریخی و جامعه‌شناختی قاضی دارد و از نظر او شاید با بررسی این گونه آثار منظری جدید از نوع پدیدار شناختی بوجود آید.

علاوه بر او عبدالکریم عثمان بیشتر آثار قاضی عبدالجبار را، بررسی و تصحیح کرده است و به تازگی حمدی عبدالله شرقاوی دیدگاه‌های قاضی را در کتاب مقارنه‌ی الادیان بین التنظیر و التطبيق در حوزه‌ی ادیان جمع‌آوری و مورد تحقیق و بررسی قرار داده است.

درباره‌ی ارزش این کتاب دانشمندان اسلامی و مسیحی از گذشته تاکنون بسیار گفته‌اند و شاید تازه‌ترین آنها سخن دیوید فلوسر^۴ استاد و متخصص "کتاب مقدس" در دانشگاه زبان عبری و محقق

1. GabrielSaidReynolds

2. Pines

3. Stern

4. DavidFlusser

تاریخ کلیساست، که معتقد است: "کشف این نسخه و مقایسه‌ی آن با کتیبه‌های بحرالمت ارزش بالایی دارد".^۱

همان گونه که در تهیه و تصنیف بسیاری از آثار موانعی است این امر برای نگارنده‌ی سطور که ترجمه‌ی بخش مسیحیت کتاب تثبیت دلائل النبوة را بر عهده داشتم نیز اجتناب ناپذیر بود و شاید برای مترجمی مبتدی چون من بسیار دشوارتر می‌نمود تا جایی که اگر مساعدت‌ها و راهنمایی‌های استادان فن و دانشمندان گرانقدر و عزیزم آقایان دکتر معتمدی و دکتر اشرف امامی نبود این کار هرگز به نتیجه نمی‌انجامید.

بخش مسیحیت شامل صفحات ۲۳۴-۹۱ از جلد اول کتاب تثبیت دلائل النبوة است و عبدالکریم عثمان آن را تصحیح نموده است. نسخه‌ی خطی کتاب در کتابخانه‌ی "شهیدعلی" استانبول موجود است و ظاهراً تنها نسخه‌ی شناخته شده است و به دلیل عدم دسترسی این جانب به نسخه‌ی اصلی، مبنای کار خویش را همان نسخه تصحیح شده است که با وجود تصحیح جناب عبدالکریم عثمان اما دارای اشتباهات چاپی و املاتی بسیار است و از همین روی برخی از عبارات به دلایلی نیاز به تصحیح مجدد داشت که تا حد توان اندک این جانب همراه با مساعدت‌های اسادید مرتفع گردید و اگر بخواهیم اشکالات تعلیق نویس و کاتب نسخه و پاورقی‌های مصحح را بر آن بیفزاییم حتما خواننده‌ی محترم به دشواری کار پی خواهد برد.

در خاتمه از زحمات و تشویق دوستان، اساتید فرهیخته، آقایان دکتر معتمدی، دکتر حسن‌زاده و به ویژه دکتر اشرف امامی که با ارائه‌ی کتاب ارزشمند "مقارنه‌ی الادیان بین التنظیر و التطبيق" مرا یاری نمودند کمال سپاس و تشکر را دارم/

از نکات قابل ذکر در ترجمه، کاربرد متعدد واژه‌ی "نصاری" در متن عربی است که منظور قاضی تمام مسیحیان است، هر چند بیشتر منظور مسیحیان نسطوری است و مترجم جهت دوری از التباس، همه‌ی آنها را با معادل "مسیحیان"^۲ ترجمه نموده است. موارد ذیل از جمله اقداماتی که مترجم انجام داده و برای خواننده لازم به یادآوری است.

^۱ Of Christians According to a new source 5. The Jewish Christians of the Early Centuries Vol. ii. no-13: Jerusalem 1966. همچنین رجوع شود به شرفاوی، حمدی عبدالله، مقارنه‌ی الادیان بین التنظیر و التطبيق، بیروت، دارالکتب العلمیه، ۱۹۷۱م، ص ۴۳.

^۲ ذاکری، مصطفی، "نصرانی و نصاری"، فصل نامه معارف، شماره ۱، فروردین-تیر ۱۳۸۱.

- در مقدمه به شرح حال و معرفی آثار و تبیین روش کار قاضی پرداخته شده است.
- کتاب تثبیت دلائل النبوة در بخش آثار و تالیفات قاضی معرفی شده است.
- مباحث تاریخی که در بخش مقدمه ذکر شده هجری قمری است.
- کاربرد حرف "م=متوفی" حرف "د=در گذشته".
- پاراگراف بندی متن ترجمه از آن مترجم است.
- علائم سجاوندی و گیومه‌ها "نیز متعلق به مترجم است.
- پاورقی‌های داخل متن ترجمه، برخی متعلق به مصحح است که با اعداد کوچک‌تر نشان داده شده‌اند و برخی دیگر مربوط به مترجم که در قالب اصلاح چاپی و یا توضیح با علامت (.- م.) مشخص است.
- از آنجا که فضای متن گاهی بسوی موضوعات کلامی رفته است مترجم برای واژه‌های "اله"، "الله"، "أب"، "والد" به ترتیب "ایزد"، "خدا"، "پدر"، "زاینده" انتخاب نموده است.
- برخی از واژه‌ها و اعلام که نیاز به توضیح داشته است با اعداد داخل پرانتز نمایش داده شده و توضیحات آن در پایان متن آمده است /
- در متن ترجمه و یا پاورقی برخی واژه‌ها و یا عبارات داخل این نشان [ ] آمده است که جزء متن عربی نیست و برای روان شدن ترجمه و یا توضیح افزوده شده است.
- برای برگردان آیات قرآن از ترجمه‌ی استاد "محمد مهدی فولادوند" استفاده شده است.

باسپاس

"فخرالدین غراب"

زمستان ۱۳۹۹

کتاب حاضر ترجمه و تحلیل بخشی از کتاب تثبیت الدلائل النبوة اثر قاضی عبدالجبار همدانی است که در آن، به بررسی روایات مربوط به ادیان، مخصوصاً مسیحیان نسطوری در بین مسلمانان قرن چهارم پرداخته است. با این نگاه شاید بتوان این کتاب را منبعی جدید برای شناخت مسیحیان آن دوره شمرد بین معنی که شناختی از نوع مواجهه این دو دین از دیدگاه‌های مختلف ارائه می‌دهد تا نگرش تازه‌ای نسبت به سایر آثار گذشتگان پدید آید.

هدف از این گزارش بررسی بیشتر ماهیت تاریخی و مردم شناسی آن دوره است هرچند نباید مقصود اصلی مصنف کتاب را با توجه به عنوان اثر فراموش کنیم و آن اثبات نبوت پیامبر اسلام است که بطور خاص به مضمون رسالت پیامبر و جنبه‌ی آگاهی دادن آن از جهان غیب پافشاری دارد و در نهایت پدیده‌ی معجزه را به عنوان فصل الخطاب کتاب تثبیت الدلائل النبوة معرفی می‌کند.

ISBN: 978-600-8799-24-5

انتشارات موجک